

İSTANBUL'UN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA HAÇLI SEFERİ PLANLARI

Kreuzzugspläne nach dem Fall Konstantinopels

Carl GÖLLNER*

Çev: Doğan GÜN**

Kritobulos, İstanbul'un düşüşünden sonra (1453) bir kehânette bulunarak "Şöhreti evrenin sınırına kadar ulaşan kentin bundan böyle tüm kara ve denizleri talihsizliği ve düşüşüyle dolduracağını" söylemişti. Tanınmış İtalyan tarihçi Agostino Pertusi'de Doğu Roma imparatorluğunun başkentinin Türkler tarafından fethinin dünya çapındaki yansımaları Güney Avrupa ve Akdeniz ülkeleri arasındaki kültürel girişimlerin bir örneği olarak değerlendirerek aynı görüşü paylaşmaktadır.²

---

* Carl Göllner. "Kreuzzugspläne nach dem Fall Konstantinopels", *Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert*, TURCICA, c. III, Bükreş, MCMLXXVIII, s.35-40

** Araş Gör. Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

1 Critobulos din Imbros, s. 152 ; D. A. Zakythinus, Die Eroberung Konstantinopels und ihre Folgen für die Welt, s. 388 ; G. Mégas, La prise de Constantinople dans la poésie et la tradition populaire grecque, s. 125-130 ; L. Dujcev, La conquête turque et la prise de Constantinople dans la littérature slave de l'époque, Bd. XIV, s. 14-54, Bd. XVI, s. 318-329, Bd. XVII, s. 279-340; über den Fall Konstantinopels vgl. M. Mordtmann, Die Belagerung und Eroberung Konstantinopels durch die Türken im Jahre 1453; E. Pears, The Destruction of the Greek Empire and the Story of the Capture of Constantinople by the Turks; A. N. Bernardakis La prise de Constantinople; A. Pertusi (Premières études, s. 50) spricht von einer „grande peur qui s'est répandue en Europe après la chute de Salonique (1430), les défaites de Varna (1444), de la plaine de Kosovo (1448) et notamment après la chute de Constantinople (29. Mai 1432)" ; G. Schlumberger, Le siège, la prise et le sac de Constantinople; bibliographische Hinweise findet man auch bei M. Petrocchi, La politica della Santa Sede di fronte all'invasione ottomana, s. 27-28; St. Runciman, The Fall of Constantinople 1453 (wir zitieren die rumänische Ausgabe: Cădereea Constantinopolului); J. R. Melville Jones, The Siege of Constantinople.

² A. Pertusi, *Ripercussioni della caduta di Constantinopoli*, s. 9 ; E. Pears (*The Destruction* s. 414 - 415) kennzeichnet treffend die Sachlage : "The Capture of Constantinople was the intrusion into this Christian area of a foreign force with a different morality, and with a tendency hostile to the habits, customs, and aspirations which it encountered. The capture was the latest step in a series of successful efforts to detach a large mass of territory from the area of European civilisation. As large sections of the empire had during successive centuries been lost, Constantinople came to stand in her loneliness as the representative of European ideals of Christianity. When the city was taken. Western statesmen were compelled to recognise was face to face with an Asiatic, a non-Christian, and a necessarily hostile movement. ...The shock and alarm were universal."

Gerçektende İstanbul'un fethi önceden kestirilmesi çok zor olan sonuçlara neden olmuştur. Batılı kaynaklar Fatih'in yüreğinin gururla dolduğunu ve onun geçmese bile Büyük İskender'in şerefine erişmek istediğini yazmaktadır. Bu kaynaklar, Fatih'in Makedonyalı silahlarını hiçbir zaman İtalya'ya yöneltmediği halde, eğer şansı yaver giderse bunu da deneyeceğini yazmıştır.³

Bu durumda Bessarion, Francesco Filelfo, Flavio Biondo, Poggio Bracciolini Bernhard von Kreyburg ve diğer bir çok hümanist Kutsal Savaş çağrısında bulundular ve tedirgin olan insanları "Nabuchonosar"⁴ sonun yakın bir zamanda geleceği kehanetleriyle teselli ettiler. *Carmen de apparatu contra Turcum*'da olduğu gibi gelecekteki zaferler terennüm edildi.

Konu şöyledir: Mars (Savaş Tanrısı), şairin karşısına dikilir ve şimdi Mehmet'e karşı savaşma zamanı olduğunu söyler; İtalya Horso d'Este'i kendisini Türk tehlikesinden koruması için uyarır; Jüpiter, destek vaat eder. Ancak ne de olsa bir Hıristiyan savaşı söz konusu olduğu için şiir Bakire Meryem'e yakarıyla son bulur.⁵

Carmen, kilisenin bir haçlı seferine yönelik propagandası için tipik bir örnektir: Kapıdaki tehlike bir korku duygusu uyandırmalıydı, daha sonra İstanbul'a doğru yürüyüş (Marciare verso Constantinopoli) çağrısına gerekçe olarak Hıristiyanların silahlarının üstünlüğü vurgulanmalıydı.⁶ Romanın bu propaganda faaliyetlerinin bir kanıtı da Kardinal İsidor'un İstanbul'un düşüşüne dair raporudur: Raporun başlangıcında Türklerin İstanbul'un fethi sırasındaki mezalimi anlatılmakta ve II. Mehmet'in, İtalya'yı işgal tehdidi zikredilerek şöyle denmektedir: "Tüm şiddetiyle bütün Hıristiyanları kovalayacak ve onlarla savaşacak". Bu korkunç haberleri İtalyan soylularına yönelik ihtilaflarını bitirmeleri ve bu şekilde Türklere karşı konulabileceği ancak o zaman zaferin kesin olacağı belirtilmektedir.⁷ İsidor'un yazısı Almanya'da el ilanı olarak dağıtıldı ve kroniklere kadar yansıdı.⁸

³ 30. VI. 1453 tarihli bir mektuptan des Hospitaliters Gottfried von Rhodos an den Markgrafen Friedrich von Brandenburg. (N. Iorga, *Notes*, Ed. II, s. 498) ; E. Werner, *Geburt einer Grossmacht*, s. 257 – 258

⁴ J.Bessarion, *Epistolae et orationes de ascendis Turcis a Christianorum finibus* erschienen 1471 in Paris (Hain, Nr. 3005); A. Vast, *Le Cardinal Bessarion (1402-1472)*, Anhang III, s. 454-455; fiber Bessarions Werben für einen Kreuzzug vgl. den zweiten Band, von L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann*; N. Iorga, *GOR*, Bd. II, s. 40-42; H. Pfeiler, *Das Türkenbild in den deutschen Chroniken des 15. Jahrhunderts*, s. 5-25; R. Schwoebel, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453– 1517)*, s. 30 - 56; A. Pertusi, *Premières études en Occident sur l'origine et la puissance des turcs*, s. 50

⁵ N. Iogra, *Notes* Bd. IV, s. 199-200

⁶ P. Bartl, *Der Westbalkan zwischen spanischer Monarchie und Osmanischem Reich*, s.9.

⁷ Verbreitet war auch ein *Tractatus seu Exhortatio Serenissimum dominum Fridericum Imperatorem ... ad defensionem fidei catholicae* contra Thurcos, N. Iorga, *Notes*. Bd. IV, s. 75-76; vgl. auch J. Irmscher, *Zeitgenössische Stimmen zum Fall von Byzanz*, s. 109-122; A. Pertusi, *a.g.e.*, s. 49-94.

⁸ H. Pfeiler, *a.g.e.*, s. 22-25

Türklerin, batıya karşı tahripkar bir saldırısından duyulan korku Papanın fermanlarına yansımaktaydı. Fatih Sultan Mehmet'in para talepleri ve tehditleri bu fermanlarda olası bir saldırıya sebep gösterilmekteydi. Bu nedenle de Kardinal İsidor'un "*Lamento di Constantinopolis*" (İstanbul'un ıstırabı) yazısında olduğu gibi tüm güçlerin kullanılmasını talep ediyor ve ancak birlikte hareket etmenin Hıristiyan silahlarının zaferini sağlayacağını belirtiyordu.⁹ Aynı duygu Mainz'de 1454'ün Aralık sonunda basılan "Bir Türk takviminde" yer alan Hıristiyanlığın, Türklere karşı bir uyarısını dile getirmektedir. 129 kıtadan oluşan propaganda metni "Türk takvimini" kimin sipariş verdiğini bilmiyoruz ama amacı açıktır: Hitap, Avrupa'nın içinde olduğu tehlike ve "Ezeli düşman"a karşı tüm kuvvetlerin birleştirilmesinin aciliyeti konusunda bilinçlendirmek için, dünyevî ve ruhanî makam sahiplerine yöneliktir.¹⁰

Dünyevi güçlerin, propaganda faaliyetlerini imparatorluk sarayına mensup gezici bir şair olan Balthasar Mendelreiß'in "Türk Feryadı" dile getirmektedir. Bu Türk şiiri İstanbul'un fethinden sonraki Türk tehlikesinin tasviriyle başlamaktadır:

*Ey İstanbul soylu kent
Sana ihanet edenlere yazıklar olsun
Bundan daha büyük bir acı yaşamadım
Yokluğun, bağrımı dağlıyor
Tanrı seni bağışlasın...*

Şiirin ikinci bölümünde; Hıristiyan Kral ve Soylular özellikle de kentler haçlı seferine çağrılıyor. Son kıta zafer vaat ediyor:

*Tüm Türkler ezilecek
Kısa zamanda yok olacak...*

Ancak, Türk feryadı Alman halkının Türkler hakkında gerçek görüşünü yansıtılmamaktadır. Çünkü burada Liliencron'un da belirttiği gibi "Halkın gerçek ruh halini yansıtan değil imparatorluğun resmi edebiyatının bir parçası söz konusudur".¹¹

Çağdaş Michael Beheim ise soyluları sorumlu tuttuğu durum hakkında daha az iyimser bir değerlendirmede bulunuyor:

⁹ A. Medin, L.Frati, *Lamenti storici dei secoli XIV. XV et XVI*, s. 177; R. Schwoebel, *a.g.e.*, s. 21

¹⁰ *Türkenkalender auf das Jahr 1455*, s. 20; Bayerische Staatsbibl. München (Incunab.Rar. 1) A. Wyss, *Gutenbergkalender*, Tafel 31-35; mit grosser Kompetenz wird dieser Fragenkreis von A. Pertusi in dem Referat *Ripercussioni della caduta di Constantinopoli*, s. 30-70 behandelt; 1975 erschien im Ludwig-Reichert-Verlag in Wiesbaden eine neue Faksimiliensammlung.

¹¹ R. Liliencron, *Die historischen Volkslieder der Deutschen*, Bd. I, s.460-465 ; B. Kamil, *Der Türke in der deutschen Literatur bis zum Barock*, s. 6-9.

*Papa, İmparator, Kral adınız
Soylular ve Efendiler
Dökülen bu kanların utancını size
Yazıklar olsun hepinize!¹²*

1454'ün Şubatında Lille'de Burgonya Kralı İ. Philippe'in sarayında ki şövalyelerin haç adına savaşmaya hazır olduklarını ilan ettiği "sülün ziyafetinde" durum o kadar da kötü görünmüyordu. Şu sözler duyuluyordu.

*Sizler gür saçlı şövalyeler
Çok ilahi hizmeti unutmayınız
Aynı zamanda iyi aile içinde doğmuş olanları da
Ey soylu kişiler! İşte güzel bir fırsat
Benim faydalandıklarımın hak edebilmek için¹³*

Fransa'da Guillaume Dufay'in şiirleri ve Jean Molinet'in *Complainte de Grèce*'de savaşa çağırıyordu.

*Arsılanlar binlerce milyonlarla geliyor
Ve anadan doğmuş bütün insanlar
Bu sahtekar Türkleri durdurmak için
Herkes her yönden geliyor ve iyi görev yapıyorlar¹⁴*

Bu bağlamda "Chansons de geste" (kahramanlık türküleri) ruhuyla seferler planlıyor ve kılıçları çatıştıracağı düşmana şövalye kahramanlığı özellikleri atfediyordu. Bu arada Güney Doğu Avrupa'da, Yunanistan'dan İstanbul'un düştüğü haberleri yayılıyordu. Rus, Sırp, Romen mülteciler Doğu Roma İmparatorluğunun başkentinin fethini anlatıyor ve savaş çağrısında bulunuyordu.¹⁵

Haçlı seferinin başına Papa V. Nikolaus geçecekti. Papa 30 Eylül 1453'te bir ferman çıkardı: Kutsal Savaşa katılanların günahları affedilecekti. Bağışlar yapılacaktı, yüksek rütbeli din adamları ihtilafı tarafları barıştıracaktı; direnç gösterenlere aforoz tehdidi yöneltiliyordu. Haçlı seferlerinin bütünlüğünü korumak için Papa, Türklere karşı savaşan herkese haç işaretini omuzlarına takmasını salık veriyordu. Keşişler, kent kent dolaşıyor günahlar affediliyor

¹² H. Gille, *Die historischen und politischen Gedichte M. Beheims*, s. 119.

¹³ R. Schwoebel, *a.g.e.*, s. 89 ; St. Runciman, *a.g.e.*, s. 180-181; G. Doutrepont, *A la cour de Philippe-le-Bon. Le Banquet du faisan et la littérature de Bourgogne*, s. 798- 805; J. Finot erläutert im Buch *Projet d'expédition contre les Turcs préparé par les conseillers du duc de Bourgogne Philippe-le-Bon* eingehend alle burgundischen Kreuzzugspläne.

¹⁴ St. Runciman, *a.g.e.*, s. 180; A. Pertusi, *Ripercussioni della caduta di Constantinopoli*, s. 58.

¹⁵ Ebenda, s. 59-69.

günah affı belgeleri çıkarılıyor, dinsizlere karşı yakarış (Missae Contra Paganos) ayinleri yapılıyordu.¹⁶

Bölgesel özel çıkarları ve levante (şark bölgeleri) ile çok sayıda bağlantıları olmalarına rağmen İtalyan Rönesans soyluları da ilke olarak Papanın haçlı seferi çağrılarını onayladılar. Ancak, teorik düşünceyle pratik uygulama çoğu zaman Gregoryen inanç gayreti içinde kamuoyu, daima bağlayıcı taahhütler olarak değerlendirilmemesi gereken bir şekilde birbirine ters düşüyordu. İlk bakışta soylular ve krallar Türklerle ihtilaflarını da Balkan Yarımadasında lokalize etmeye çalışıyorlar ve Hıristiyanlıkla İslam'ın Akdeniz ve İtalya'da genel bir cephede karşı karşıya gelmesinden korkuyorlardı.

Bu karmaşık durumu Enea Silvio Piccolomini 5 Temmuz 1454 tarihli bir mektupta şöyle anlatıyor: Her ülkenin bir hakimi ve her hakimin de kişisel çıkarları var. Birbirine düşman bu kadar gücü aynı bayrak altında toplanmaya kim ikna edebilir. Tut ki silahlı olarak bir araya geldiler komutayı kim üstlenecektir? İtalya'da Aragon Kralı Cenovalılara düşmandır, İspanya'da Mağribilere karşı savaş yürütülüyor. Fransa Kralı, İngiltere'den bir saldırı geleceğinden korkuyor. Almanya'da kentler ve soylular birbirlerine düşman; İsviçreliler Dukalarından nefret ediyor; Breslav, Bohemya Kralına itaat etmiyor; Avusturya'da soyluların astığı astık kestiği kestik; Macaristan'da kilise büyükleri ve toprak ağaları başkumandanın düşmanı.¹⁷

Daha bir çok olgu bu tablonun ayrıntılarını daha da belirginleştirebilir: Lancaster Hanedanı için York Hanedanı Türklerden daha çetin bir düşmandır ve Burgonya Dukaları için XI. Lui Yeniçerilerden daha büyük bir tehdittir: Fransız Baronları savaşta Burgonyalılardan daha çok Türklere yardım etme eğilimindedir. Keza Milanolular da 1449'da Francesco Sforza'ya değil "Türk Sultanı ve Şeytana" teslim olmaktan yanaydılar.¹⁸

Sultanla bir antlaşma yaparak tüm Osmanlı İmparatorluğundaki ticareti teminat altına alan ilk devlet Venedik idi. Nitekim Serenissima Papalığın tüm haçlı seferi planlarından çok kuşkuluydu. Şu çelişki herkesin malumuydu: "Siamo Veneziani, poi christiani" (biz önce Venedikliyiz sonra Hristiyan). Ancak savaş planları Cumhuriyetin askeri ve ekonomik durumunu tehlikeye düşürmediği sürece Venedik, cephelerin yerli yerinde kalması için muazzam meblâğlar harcamaya hazırdı. Bununla birlikte kendini gerçekçi olmayan haçlı seferi düşüncelerine kaptırmadı.¹⁹

¹⁶ L. Pastor, *Geschichte der Päpste*, Bd. I, s. 463- 464; vgl. auch K. Kayser, *Papst Nikolaus V. (1447-1455) und das Vorringen der Türken*, s. 208-231 ; R. Schwoebel, *a.g.e.*, s. 40, 45.

¹⁷ E. s. Piccolomini, *Epistolae*, Nr. 127, 131; vgl. auch A. Castellini, *I due grandi animatori della crociata : Santa Caterina de Siena e Pio II*, s. 323 -375 ; eingehend wird der ganze Fragenkomplex behandelt von E.Hocks, *Pius II. und der Halbmond*; vgl. auch Fr.Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, s. 125- 126.

¹⁸ J. Huizinga, *Im Banne der Geschichte*, s. 246.

¹⁹ Ph. Braunstein, *Venedig und die Türkenkriege*, s. 59- 63.

Venedik, Cenevizlilerin 1453'te Sultanı, zafer için kutladıklarını ve aynı zamanda Mora'daki bazı Venedik Dominyonlarını ele geçirmeye çalıştıklarını da görmüştü. Sonunda 18 Nisan 1454'te Babialiyile bir barış anlaşması imzaladı. Midilli, Sultana değerli hediyeler gönderdi; Napoli Kralı Alfonso sadece ahkam kesti ve Floransada ise Cenevizde olduğu gibi Venedik'in İstanbul'un düşüşünden sonraki kayıpları sevinçle karşılandı. Hal böyleyken Sieana elçileri 19 Mart 1454'te Papanın, Roma'da topladığı barış kongresinin başarısızlığa uğradığını ilan ettiler. Kongreden sonraki müzakereler ancak 9 Nisan 1454'te İtalyan Devletleri arasında Lodi barış anlaşmasına yol açtı.²⁰

Bu arada Bizans'tan kaçan Rumlara yönelik antipatiğe de değinmek gerekiyor. Kardinal Bessarione gibi bazıları Papanın haçlı seferi planlarını desteklerken diğerleri hasmane bir tavır alıyor ve anavatanlarının düşüşünden batıyı sorumlu tutuyordu. Bunlar için Türk Sarığı, Katoliklerin Kûlahından daha az nefrete layıktı. İstanbul'un düşüşünün suçunu Rumlara atan nahoş söylemler hiç de az değildi.²¹

İtalya'daki durumdan daha karamsar bir tabloyu Enea Silvio Piccolomini, Alman Reichstag'ında bir haçlı seferini savunurken çiziyordu. 1454'te Frankfurt'ta tüm Almanya'dan temsilcilerin geldiği Reichstag toplantısında Speyrer'li vakanüvis Papanın elçisinden Türklerin savaşları hakkında uydurma haberler alıyordu. Elçi, Türklerin durumunun hiç de iyi olmadığını; II. Mehmet'in, Karaman Beyinin arkadan saldırıya uğraması ve yenilgiler üzerine Sırbistan'daki bir seferinden geri döndüğünü söylüyordu.²² Keza donanmanın da başarısızlığa uğradığından söz ediliyordu. Oysa Sırbistan'daki birkaç önemsiz çatışma ve Venediklilerin Karamanlılarla müzakeresi dışında hepsi yalandı.

Alman soyluları elverişli haberlere rağmen Papanın haçlı seferi propagandasına soğuk bakıyordu. –Böylece İtalyanlar, Viyana Neustadt'taki bir sonraki Reichstag toplantısıyla (1455) yetinmek zorunda kaldılar. Burada Enea Silvio Piccolomini Alman soylularının soğuk gönüllerini ateşlemek için "Latince güzel bir nutuk attı" ama Reich'ta ikilik olduğu ve huzur olmadığı için "Bir haçlı seferi gerçekleşmedi".²³

Halk bu nahoş durumun farkındaydı.

Cinayet, soygun, işkence

Bu, bütün ülkelerde böyle

²⁰ A. Battistel 1a, *La Repubblica di Venezia*, s. 366 ; L. Pastor, *a.g.e.*, c. I, s. 466-469, 472-479.

²¹ H. Evert-Kappesowa, *La tiara ou le turban*, s. 245-257 ;E. Stănescu, *Die Anfänge der Byzantinistik und die Probleme Südosteuropas im 16. Jahrhundert*, s. 378-379.

²² F. J. Mone, *Quellensammlung*, c. I, s. 396 ; ausführlich behandelt bei H. Pfeil 1er , *Das Türkenbild in den deutschen Chroniken des 15. Jahrhunderts*, s. 12-24.

²³ N. Iorga, *GOR*, c. II, s. 63-64; O. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, BJ. X, s. 4- 31 ; G. Voigt, *Enea Silvio de Piccolomini*, c. II, s. 123-125.

Bunu yapanlar

Kendilerine Hıristiyan diyorlar

Macaristan'da, Polonya'da, Fransa'da, Aragonya'da

*İngiltere'de, İskoçya'da, Portekiz'de, İsveç'de...*²⁴

Bu sıkıntılı durumda Segovya Kralı Juan 1455'te İslam dünyasıyla "barış içinde birlikte yaşama" konusunu gündeme getirdi. Hıristiyan ve Müslüman temsilcilerinin siyasi ve dini sorunları ele alacakları bir ökümenik konferans toplanmasını önerdi. Bu ütopyik plan gerçekleştirilmedi ama çok sayıda gerçekçi olmayan haçlı seferi planlarının yanı sıra zikredilmeye değer.²⁵

Mehmet el Gazi – Fatih – Zaferler serisini sürdürdü. Sadece Arnavutluk'da İskender Bey'in yaptığı savaşlar Osmanlıların ilerleyişini durdurdu.²⁶

---

²⁴ H. Gille, *a.g.e.*, s.119

²⁵ R. Hunt, *Western Views in the Middle Age*, s. 86-99.

²⁶ *Crıtobulos din Imbros*, s. 241-358.